ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 171 ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ Հաբաթ, 30 Նոյեմբերի 1891 Հաբաթ, 30 Նոյեմբերի ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ № 171

Տարեկան 10 րուբլի, վեց ամսով՝ 6 րուբլի, երեք ամսով՝ 3 ր. 50 կ., ամսով՝ 1 ր., Հատով 5 կոպեկ։
Բաժանորդ գրուած են Ինիվլուած միայն խմբագրատանը։

Խմբագրութիւնը գտնւում է Թիֆլիս, Редакція «Норъ-Даръ» կամ Tiflis. Rédaction «Nor-Dar».

Խմբագրութիւնը բաց է ամէն օր (բացի տօն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը։ Ցայտարարութիւնները ընդունւում են ամէն լեզուներով։ Ցայտարարութիւնների բաւէն 2 կ., երկրաշիների համար կրկնապատիկ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ-ԳՐԱԿԱՆ ԱԿԱՆՆ

ՆՈՐ-ԴԱՐ

ԱՄԵՆՕՐՅԱ ԹԵՐԹ

Թիֆլիսում

ԱՌԱՋԻԿԱՑ 1892 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

(Իններորդ տարի)

Էջ հայտարարու՛ն նոյն չէջով և ծրագրով ամէն օր՝ բացի Կիրակի,
երկու-շաբթի և տօներին հետեւող օրերից։

Խմբագրութիւնը տանում է և սեպհական հեռագիրներ

Տարեկան գինն է 10 րուբլի, վեց ամսուանը՝ 6 րուբլի, հատով՝ 5 կոպ.

Եւրոպայի, Թիւրքիայի, Ամերիկայի և այլ հեռաւոր երկիրների բաժանորդները վճարում են տարեկան 40 ֆրանկ։

Բաժանորդ են գրւում իւրաքանչիւր ամսի 1-ից միայն։

Թիֆլիսում բաժանորդ են գրւում ինչպէս «Նոր-Դար»-ի խմբագրատանը։

Խմբագրատունը գտնւում է Պուշկինսկայա փողոցում, Սկուերի դիմաց, Տէր Աստուրեանի տանը № 14., մուտքը բակից։

Ցառաջ քաղաքներից դիմում են խմբագրութեան՝ Тифлисъ, въ Редакцію ежедневной газеты «НОРЪ-ДАРЪ» կամ Tiflis (Caucase) Rédaction du journal «Nor-Dar».

„ТИФЛИССКІЙ ЛИСТОКЪ“

ПОДПИСКА НА 1892 ГОДЪ

Газета „Тифлисскій Листокъ“ будетъ выходить по прежнему ежедневно, исключая дней послѣпраздничныхъ.

Малый форматъ газеты лишалъ редакцію возможности не только періодически знакомить своихъ читателей съ выдающимися событіями русской и иностранной жизни, но она не могла даже помѣщать ежедневно весь матеріалъ относящійся къ мѣстному отдѣлу.

Съ цѣлью дать больше матеріала для чтенія, газета съ начала декабря мѣсяца будетъ печататься на бумагѣ середняго листа, въ пять колоннъ.

Съ увеличеніемъ формата „Тифлисскій Листокъ“ ежедневно будетъ имѣть всѣ отдѣлы ежедневныхъ газетъ.

Редакція по прежнему направитъ всѣ усилія къ развитію отдѣла о мѣстныхъ злобахъ дня и о выдающихся событіяхъ общественной жизни Кавказа.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА.

Съ доставкою: въ Тифлисѣ:	Съ пересылкой для иногородныхъ:
На годъ . . . . 5 р.	На годъ . . . . . 6 р.
„ на полгода . . 3 „	„ полгода . . . 3 „ 50 к.
„ 3 мѣсяца . . . 1 „ 75 к.	„ 3 мѣсяца . . . 2 „

Объявленія принимаются для Россіи и заграничныя исключительно въ центральной конторѣ объявленій быв. Метцль, въ Москвѣ.

Редакція и контора помѣщаются: въ Тифлисѣ, на Головинскомъ проспектѣ, въ домѣ Ротинова.

Редакторъ-издатель Х. Г. Хачатуровъ.

(Ф.) 3—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քրոնիկոն.—լուրեր,— Պարսկաստանութիւնը Կովկասում։ Նամակ Մոսկուայից։ Հայկական եկեղեցիը Պետերբուրգում։
Թղթակցութիւններ. — Հինգերորդ։
Քաղաքական. քաղաքական լուրեր։
Խառն լուրեր։
Բանասիրական.— Մատենադարանական անկարկ։
Հեռագիրներ։
Տեղեկատու։
Ցայտարարութիւններ։

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Հինգշաբթի, նոյեմ. 28-ին. հայոց դերասանական խումբը ներկայացրեց աջողութեամբ Բերնսոնի՝ Անանկեացին կոմեդիան, որ թարգմանել է Հրաչեան Յովհաննէս։ Վերջապէս, անմասելի և անհոռնի «Եկեղցոյ երիտասարդութիւնից» չեմոյ առիթ տնեցանք վայելելու մի եւրոպական բնաւոր և բարոյապէս կազդուրող պիեսի ներգործութիւնը։

Ցաւալի է, որ թատրոնի օթեակնեը դատարկ էին գրեթէ, այն ինչպիսի պիէսների ներկայացման ժամանակ է հարկաւոր, որ թատրոնը լիքը լինի բազմութեամբ։

Սրահում սկսում են ինչպէս երեւում է, անթնականը, և այդ զգացուցանում է միայն այն, որ տեղական հասարակութիւնը գեռ զարգացած չունենալով գուրկ է և Հաշակից։

—

Առաջիկայ 1892թ.—ի համար բաժանորդ գրուելով տնեցք պիկն Նիկոլաեվի Տէր-Վասիլեանցը՝ 20 րուբլի էլ յանձնեց խմբագրութեանս, ինչպէս ամեն տարի, որպէս զի առաջիկայ 1892-թին երկու օրինակ «Նոր-Դար» ուղարկէ խմբագրութիւնս ուր որ ինքը յարմար գտնէ։

—

Առաջիկայ դեկտեմբերի 13 - 14-ից Անդրկովկասեան երկաթուղու վրայ գրնացքների երթեւեկութեան ժամանակները փոփոխւում են։

Բաքուից մարդատար գնացքը գալիս է գալիս առաւօտեան ժամը 9-ին 45 րոպէին և Թիֆլիս հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 52 ր։

Թիֆլիսից գալիս է գնում առաւօտեան ժ. 9-ին 30 ր. և Բաքում հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 18 ր։

Պոստային գնացքը Բաքուից գալիս է գալիս երեկոյեան ժ. 11-ին 25 ր. և Թիֆլիս հասնում է յերեկոյեայ ժ. 12-ին 25 ր։ Թիֆլիսից գալիս է գնում յերեկոյեայ ժ. 1-ին 20 ր. և Բագու հասնում է առաւօտեան ժ. 7-ին 30 ր։

Բագուից գալիս է գալիս գիշերուայ ժ. 11 ին 10 ր. և Թիֆլիս հասնում է երեկոյեան ժ. 5-ին 50 ր։ Թիֆլիսից գալիս է գնում երեկոյեան ժ. 6-ին 50 ր. և Բաքում հասնում է առաւօտեան ժ. 8-ին 15 ր։

Խառն գնացքը Թիֆլիսից գալիս է գնում երեկոյեան ժ. 9-ին 20 ր. և Գանձակ հասնում է առաւօտեան ժ. 10-ին 10 ր։ Գանձակից գալիս է գալիս երեկոյեան ժ. 7-ին 35 ր. և Թիֆլիս հասնում է առաւօտեան ժ. 7-ին 30 ր։

—

Բարձր կառավարչական մի յանձնաժողով է կազմուած, որ մի ջոգներ է որոնում Թոքախտով վարակուելու դէմ։ Որովհետև մարդիկ Թոքախտով վարակւում են շատ անգամ մսից, ուստի յանձնաժողովն, ի միջի այլոց, գտել է, որ անչրաժեշտ է սպանդանոցները շարունակ բժշկական խստ հսկողութեան տակ պահել։ Հնձանում ունեցող կենդանիների միսը կամ պէտք է բոլորովին ոչնչացնել բժշկի նեկայութեամբ, կամ պէտք է Թոյլ տալ միսը ծախելու ոչ այլ կերպ, եթէ ոչ տաքսւելեան բարձր ստիճանով անվրասանգ դարձրած դրութեամբ, և այդ դէպքում գնողներին պարտադիր կերպով յայտարարւում է, որ այդպիսի միսը հնձանատունը կենդանու միս է։

—

Թարգմանչից ստացանք «Մեծ քոյրը» վիպասքով մի գրքոյկ. հեղ. Ս. Աննեսկայա, հրտր. Յովհաննէս Ա. Աբրահամեանց։ Սա մանկանց ընթերցանութեան համար մի պատմութիւն է, որ մանուկներին օգտակար կարող է լինել։ Թարգմանութեան լեզուն բաւական դիւրամատչելի է երեխաների համար։ Տպուած է Ալէքսանդրապոլում, տոյն 1891 Թուին։

Այս գրքոյկի առթիւ պէտք է նկատենք, որ ինչպէս երեւում է, մեր գաւառական ինտելիգենտ երիտասարդները անգործ չեն նստած և որքան տեղական պայմաններն՝ ու իրենց միջոցները են ներում այսպէս Թէ այնպէս ձգտում են ցոյց տալիս օգտակար լինելու իրենց մայրենի գրականութեան համար։ Դրա պարզ ապացոյցն այն է, որ վերջին ժամանակներս գաւառներում բաւական Թուով գրքեր են լոյս տեսել և հետզհետէ լոյս են տեսնում։ Այդ կողմից առաջին տեղն են բռնում Շուշին և Ալէքսանդրապոլը։ Սակայն մեւս կողմից ցաւելով պէտք է նկատել, որ երևանը և մանաւանդ Դանձակը գեռ ևս քնած են։ Ի սրբատ աջողութիւն ենք մաղթում մեր գաւառական ինտելիգենտ երիտասարդներին։

—

Առաջիկայ դեկտեմբերի 7-ին «Հայերէն գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան» օգտին պարահանդէս է լինելու։

—

Շաբաթ, 30-ին նոյեմ. քաղաքային Թատրոնում տեղի կունենայ կոնցերտ Ֆէյերվարի Լեռնենայ ռոմն տեղի մասնակից մեր երկրացի օպերտ Ըչէուլովը։ Կոնցերտի ծրագիրը հարուստ է երաժշտութեան մէջ յայտնի գրողների երգերով։

—

Ռուսաց կայսրութեան մի քանի տեղերի այս տարուայ բերքի պատհանով խնդիր է յարուցուած, Թէ այդ երկրում եղած ուտեստի պաշարն արդեօք բաւարարութիւն կը տայ չէշեալ տեղերի ժողովրդին մինչև առաջիկայ բերքը։ Այդ առիթ կեզրոնական վիճակագրական մասնաժողովը հեռեւեալ տեղեկութիւնները է հաւաքել և հրատարակել։ Եւրոպական Ռուսիայի 60 նահանգներում այս տարի հացահատիկ, բացի գետնախնձորից, հաւաքուած է ընդամենը 246,549,500 չետվերտ, որ 1890 Թուի հաւաքածից պակաս է 66,145,400 չետվերտով, իսկ 1889 Թուի հաւաքածից պակաս է 28,769,900 չետ։

Այդ քանակութիւնից սերմացուն հանելով, ուտեստի պաշար մնում է ընդամենը 1,335,257,300 պուդ։

Գիւղական հասարակութեան իւրաքանչիւր հոգուն ընկնում է ընդամենը 17,22 պ., մինչդեռ 1890 Թուին ընկնում էր 23,7 պ., իսկ 1889 Թուին 20,4 պ։ Իսկ քաղաքային հասարակութեանն էլ հետը հաշուելով, իւրաքանչիւր հոգուն, առանց սեռի, հասակի, դասակարգի, կոչման և կարողութեան խտրութեան, ընկնում է 14,77 պ։ Ամենից աւելի վնասուած նահանգների ժողովրդի կարիքները լրացնելու համար, բացի իրենց սեպհական ունեցածից, անհրաժեշտ է դարձեալ մօտ 100 միլիոն պուդ։

—

ՔՈՒԹԱՅԻՍԻ.—Մեր ադգին քաղաքում մի կարգին զբօսավայր չկայ, ուր ժողովուրդը կարողանար փոքր ինչ ազատ օդ ծծել, քաղաքիս կեդրոնում գտնուած փոքրիկ զբօսավայրն էլ այն պիսի դրութեան մէջ է, որ փոքր ինչ քամի եղած ժամանակ փոշուց խեղդուել կարելի է։ Մինչդեռ մի քանի տարի սրանից առաջ քաղաքը հարուստին կոչուում, Ռիոնի ասում, մի գեղեցիկ այգի ունէր, որ ամեն կողմով լաւ զբօսավայր կարող էր համարուել, բայց քաղաքիս գեկավարների և բնակիչների անհոգութեան չնորհիւ այդ այգին էլ սրընթաց ալիքներից հետզհետէ ոչնչանում է և բոլորովին կը ոչնչանայ, եթէ չտապեն ուշադրութեան դարձնել։

—

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ.— Քաղաքիս մի վերստաչափ հեռաւորութեամբ գտնուում է Հաջիվար կոչուած գիւղը, որը բաղկացած է 25—30 տուն հայ և Թուրք բնակիչներից։ Հաջիվարցի հայերը, ինչպէս և գաւառիս ուրիշ հայ գիւղացիք, սովորութիւն ունին գաղթելու Ռուսիայի զանազան քաղաքները, այնպէս որ այժմ Հաջիվար գիւղում հազիւ հինգ տուն հայ մնացած լինի։ Հոկտեմբերի վերջերին մի քանի Թուրք-աւազակներ, օգտուելով գիւղի անպաշտպան դրութիւնից, գիւղը ժամանակ գնում են այդ գիւղի եկեղեցու անօթները գողանալու։ Բայց, ինչպէս պատմում են, այնտեղի հայերը պարսիկների երկիւղից ոչինչ չեն Թողնում եկեղեցում. մինչդեռ ժամերգութեան ժամանակ եկեղեցին սաստուում են անօթներով, իսկ ժամերգութիւնից յետոյ անօթները քահանան տանում է իւր տունը։ Ուստի աւազակները կողոպտելով եկեղեցու դռները և ոչինչ չգտնելով, տանում են միայն եկեղեցու դռները։ Այդ մասին գերապատիւ առաջնորդը դիմելով տեղս գաւառապետին, անմիջապէս գնում են աւազակներին և նրանց տնից դուրս բերում վերոյիշեալ դռները, իսկ երեկ արդէն բռնուած են և գործը յանձնուած քննիչին։

ՊԱՐՏԻԶԳԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ.

(Թուղթէկ նկատողութիւններ *)

—

Թէև ամբողջ Կովկասը հարուստ է բուսականութեամբ և յարմար պարտէզպանութեան համար, բայց և այնպէս կան տեղեր, որոնք առանձին յարմարութիւններ ունեն անտեսական այդ ճիւղի զարգացման համար։ Այդ կողմից ամենահարուստ շրջանն է համարւում Սև ծովի արևելեան ափը, Բնօն գետը հովտի հետ վեր առած, որ յայտնի է իւր վերին աստիճանի մեղմ կլիմայով և մեծապատիւ հարուստ արտադրութիւններով. այս շրջանի բուսականութիւնն, իւր բնաւորութեամբ, աւելի նման է միջերկրական ծովի շրջակայ երկրների բուսականութեան։ Այստեղ մինչև անգամ վորձեր եղան Թէյ տնկելու (thea bohea և thea Viridis) որ աճում է առանց պաշտպանութեան (grotte), քէչէ բոյնուզ (այծի եղջիւր), рожки, Ceratonia siliqua), որ յանկարծական, ցրտից սառել է (12—7½°) ուժի տարեկան միջոցին, եասլոնական գիւտ— որ պատուական համ ունի և մինչև իսկ արտահանւում է Պրսի, որ հա-

*) Տես «Նոր-Դար» № 170.

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Հինգշաբթի, նոյեմ. 28-ին. հայոց դերասանական խումբը ներկայացրեց աջողութեամբ Բերնսոնի՝ Անանկեացին կոմեդիան, որ թարգմանել է Հրաչեան Յովհաննէս։ Վերջապէս, անմասելի և անհոռնի «Եկեղցոյ երիտասարդութիւնից» չեմոյ առիթ տնեցանք վայելելու մի եւրոպական բնաւոր և բարոյապէս կազդուրող պիեսի ներգործութիւնը։

Ցաւալի է, որ թատրոնի օթեակնեը դատարկ էին գրեթէ, այն ինչպիսի պիէսների ներկայացման ժամանակ է հարկաւոր, որ թատրոնը լիքը լինի բազմութեամբ։

Սրահում սկսում են ինչպէս երեւում է, անթնականը, և այդ զգացուցանում է միայն այն, որ տեղական հասարակութիւնը գեռ զարգացած չունենալով գուրկ է և Հաշակից։

—

Առաջիկայ 1892թ.—ի համար բաժանորդ գրուելով տնեցք պիկն Նիկոլաեվի Տէր-Վասիլեանցը՝ 20 րուբլի էլ յանձնեց խմբագրութեանս, ինչպէս ամեն տարի, որպէս զի առաջիկայ 1892-թին երկու օրինակ «Նոր-Դար» ուղարկէ խմբագրութիւնս ուր որ ինքը յարմար գտնէ։

—

Առաջիկայ դեկտեմբերի 13 - 14-ից Անդրկովկասեան երկաթուղու վրայ գրնացքների երթեւեկութեան ժամանակները փոփոխւում են։

Բաքուից մարդատար գնացքը գալիս է գալիս առաւօտեան ժամը 9-ին 45 րոպէին և Թիֆլիս հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 52 ր։

Թիֆլիսից գալիս է գնում առաւօտեան ժ. 9-ին 30 ր. և Բաքում հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 18 ր։

Պոստային գնացքը Բաքուից գալիս է գալիս երեկոյեան ժ. 11-ին 25 ր. և Թիֆլիս հասնում է յերեկոյեայ ժ. 12-ին 25 ր։ Թիֆլիսից գալիս է գնում յերեկոյեայ ժ. 1-ին 20 ր. և Բագու հասնում է առաւօտեան ժ. 7-ին 30 ր։

Բագուից գալիս է գալիս գիշերուայ ժ. 11 ին 10 ր. և Թիֆլիս հասնում է երեկոյեան ժ. 5-ին 50 ր։ Թիֆլիսից գալիս է գնում երեկոյեան ժ. 6-ին 50 ր. և Բաքում հասնում է առաւօտեան ժ. 8-ին 15 ր։

Խառն գնացքը Թիֆլիսից գալիս է գնում երեկոյեան ժ. 9-ին 20 ր. և Գանձակ հասնում է առաւօտեան ժ. 10-ին 10 ր։ Գանձակից գալիս է գալիս երեկոյեան ժ. 7-ին 35 ր. և Թիֆլիս հասնում է առաւօտեան ժ. 7-ին 30 ր։

—

Բարձր կառավարչական մի յանձնաժողով է կազմուած, որ մի ջոգներ է որոնում Թոքախտով վարակուելու դէմ։ Որովհետև մարդիկ Թոքախտով վարակւում են շատ անգամ մսից, ուստի յանձնաժողովն, ի միջի այլոց, գտել է, որ անչրաժեշտ է սպանդանոցները շարունակ բժշկական խստ հսկողութեան տակ պահել։ Հնձանում ունեցող կենդանիների միսը կամ պէտք է բոլորովին ոչնչացնել բժշկի նեկայութեամբ, կամ պէտք է Թոյլ տալ միսը ծախելու ոչ այլ կերպ, եթէ ոչ տաքսւելեան բարձր ստիճանով անվրասանգ դարձրած դրութեամբ, և այդ դէպքում գնողներին պարտադիր կերպով յայտարարւում է, որ այդպիսի միսը հնձանատունը կենդանու միս է։

—

Թարգմանչից ստացանք «Մեծ քոյրը» վիպասքով մի գրքոյկ. հեղ. Ս. Աննեսկայա, հրտր. Յովհաննէս Ա. Աբրահամեանց։ Սա մանկանց ընթերցանութեան համար մի պատմութիւն է, որ մանուկներին օգտակար կարող է լինել։ Թարգմանութեան լեզուն բաւական դիւրամատչելի է երեխաների համար։ Տպուած է Ալէքսանդրապոլում, տոյն 1891 Թուին։

Այս գրքոյկի առթիւ պէտք է նկատենք, որ ինչպէս երեւում է, մեր գաւառական ինտելիգենտ երիտասարդները անգործ չեն նստած և որքան տեղական պայմաններն՝ ու իրենց միջոցները են ներում այսպէս Թէ այնպէս ձգտում են ցոյց տալիս օգտակար լինելու իրենց մայրենի գրականութեան համար։ Դրա պարզ ապացոյցն այն է, որ վերջին ժամանակներս գաւառներում բաւական Թուով գրքեր են լոյս տեսել և հետզհետէ լոյս են տեսնում։ Այդ կողմից առաջին տեղն են բռնում Շուշին և Ալէքսանդրապոլը։ Սակայն մեւս կողմից ցաւելով պէտք է նկատենք, որ երևանը և մանաւանդ Դանձակը գեռ ևս քնած են։ Ի սրբատ աջողութիւն ենք մաղթում մեր գաւառական ինտելիգենտ երիտասարդներին։

—

Առաջիկայ դեկտեմբերի 7-ին «Հայերէն գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան» օգտին պարահանդէս է լինելու։

—

Շաբաթ, 30-ին նոյեմ. քաղաքային Թատրոնում տեղի կունենայ կոնցերտ Ֆէյերվարի Լեռնենայ ռոմն տեղի մասնակից մեր երկրացի օպերտ Ըչէուլովը։ Կոնցերտի ծրագիրը հարուստ է երաժշտութեան մէջ յայտնի գրողների երգերով։

—

Ռուսաց կայսրութեան մի քանի տեղերի այս տարուայ բերքի պատհանով խնդիր է յարուցուած, Թէ այդ երկրում եղած ուտեստի պաշարն արդեօք բաւարարութիւն կը տայ չէշեալ տեղերի ժողովրդին մինչև առաջիկայ բերքը։ Այդ առիթ կեզրոնական վիճակագրական մասնաժողովը հեռեւեալ տեղեկութիւնները է հաւաքել և հրատարակել։ Եւրոպական Ռուսիայի 60 նահանգներում այս տարի հացահատիկ, բացի գետնախնձորից, հաւաքուած է ընդամենը 246,549,500 չետվերտ, որ 1890 Թուի հաւաքածից պակաս է 66,145,400 չետվերտով, իսկ 1889 Թուի հաւաքածից պակաս է 28,769,900 չետ։

Այդ քանակութիւնից սերմացուն հանելով, ուտեստի պաշար մնում է ընդամենը 1,335,257,300 պուդ։

Գիւղական հասարակութեան իւրաքանչիւր հոգուն ընկնում է ընդամենը 17,22 պ., մինչդեռ 1890 Թուին ընկնում էր 23,7 պ., իսկ 1889 Թուին 20,4 պ։ Իսկ քաղաքային հասարակութեանն էլ հետը հաշուելով, իւրաքանչիւր հոգուն, առանց սեռի, հասակի, դասակարգի, կոչման և կարողութեան խտրութեան, ընկնում է 14,77 պ։ Ամենից աւելի վնասուած նահանգների ժողովրդի կարիքները լրացնելու համար, բացի իրենց սեպհական ունեցածից, անհրաժեշտ է դարձեալ մօտ 100 միլիոն պուդ։

—

ՔՈՒԹԱՅԻՍԻ.—Մեր ադգին քաղաքում մի կարգին զբօսավայր չկայ, ուր ժողովուրդը կարողանար փոքր ինչ ազատ օդ ծծել, քաղաքիս կեդրոնում գտնուած փոքրիկ զբօսավայրն էլ այն պիսի դրութեան մէջ է, որ փոքր ինչ քամի եղած ժամանակ փոշուց խեղդուել կարելի է։ Մինչդեռ մի քանի տարի սրանից առաջ քաղաքը հարուստին կոչուում, Ռիոնի ասում, մի գեղեցիկ այգի ունէր, որ ամեն կողմով լաւ զբօսավայր կարող էր համարուել, բայց քաղաքիս գեկավարների և բնակիչների անհոգութեան չնորհիւ այդ այգին էլ սրընթաց ալիքներից հետզհետէ ոչնչանում է և բոլորովին կը ոչնչանայ, եթէ չտապեն ուշադրութեան դարձնել։

—

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ.— Քաղաքիս մի վերստաչափ հեռաւորութեամբ գտնուում է Հաջիվար կոչուած գիւղը, որը բաղկացած է 25—30 տուն հայ և Թուրք բնակիչներից։ Հաջիվարցի հայերը, ինչպէս և գաւառիս ուրիշ հայ գիւղացիք, սովորութիւն ունին գաղթելու Ռուսիայի զանազան քաղաքները, այնպէս որ այժմ Հաջիվար գիւղում հազիւ հինգ տուն հայ մնացած լինի։ Հոկտեմբերի վերջերին մի քանի Թուրք-աւազակներ, օգտուելով գիւղի անպաշտպան դրութիւնից, գիւղը ժամանակ գնում են այդ գիւղի եկեղեցու անօթները գողանալու։ Բայց, ինչպէս պատմում են, այնտեղի հայերը պարսիկների երկիւղից ոչինչ չեն Թողնում եկեղեցում. մինչդեռ ժամերգութեան ժամանակ եկեղեցին սաստուում են անօթներով, իսկ ժամերգութիւնից յետոյ անօթները քահանան տանում է իւր տունը։ Ուստի աւազակները կողոպտելով եկեղեցու դռները և ոչինչ չգտնելով, տանում են միայն եկեղեցու դռները։ Այդ մասին գերապատիւ առաջնորդը դիմելով տեղս գաւառապետին, անմիջապէս գնում են աւազակներին և նրանց տնից դուրս բերում վերոյիշեալ դռները, իսկ երեկ արդէն բռնուած են և գործը յանձնուած քննիչին։

ըուսաց է պկեալ կողմից, նաբինջ, որ Թեհռն պաշտպանուԹեամբ հանձնելիս է եղել և պատուր բերելիս, բայց անակնկալ ցրտից (Ռ—7½°) սառել է, ՌիԹենն, որ վայրենի բանում է անասուն. իսկ մշակում է Նոր-Ախծնի վանքում, արմաւենի՝ որ վայրի է բուսնում, չագանակենի, որ նոյնպես վայրի է բուսնում և ծառայում է որպէս փայտ չինուԹեան համար, մանաւանդ նաւերի ու մակոյկների համար։

Ընդհանրապէս Սուխումի շրջակայքում պարտիզպանուԹեամբ շատ քիչ են պարապելիս եղել և միայն 70-ական Թուականներին սկսել են կանոնաւոր պարտէզներ անկել և հասցնել ազնուացրած տեսակի տանձ, խնձոր, դեղձ, ծիրան, բալ, կեռաս, սալոր, և այլն, որոնք, ինչպէս երեւում է, աջողուԹիւն են ունենում, իսկ լեռնականների Թիւրքիա գաղԹելուց յետոյ նրանց պարտէզները խառնուել են անտառի հետ։

Սուխումի շրջանում աւելի ձեռնտու է պարտիզպանուԹեամբ պարապել նրա համար, որ ա. արտահանուԹեան համար դիւրուԹիւններ շատ կան և. այդպէս պատուղները շուտ հասնելով, աւելի արժէք կստանան։ Այդէն յայտնի է, որ Սուխումի, Սոչիի և այլն շրջակայքում պատուղներն աւելի շատ են հասնում քան Ղրիմի հարաւային ափում, նալԹայում։

Բուսական երկրորդ շրջանը համարւում է Անդրկովկասը կամ Կուբի և Բասկի ջրամբարը, որ Բնոնի հովտից բաժանւում է Կովկասեան գլխաւոր լեռնաշղԹայով։ Այս շրջանը Թէև ընդհանրապէս Սուխումի շրջանից տպքատ է բուսականուԹեան կողմից, բայց տեղ տեղ չափազանց հարուստ է մանաւանդ ԿախեԹում—Ալազանի հովիտը, Օսմալոյ, Տուբայ, Տօշէյ և Լևանի ու Հին-Նախիջևանի գաւառները ու Լենքորանի շրջակայքը, ԴուշեԹն ու Դորին, Օկրբի շրջանը, Լիչգումն ու Ախալցխան։ Այդ տեղերամբում պատահական հողմերն ամեն տեղ էլ տարածուած է բուսական ընդհանուր ծաւալով։

Անդրկովկասում պատահու ծառերը մշակւում են ծովի մակերևոյԹից բարձր մինչև 4500 ոտ բարձրուԹեան վրայ։ Այդ տաշմաններում Անդրկովկասի կլիման մեծ մասամբ չորմաը է Թանկագին պատուղներ հասցնելու. բացառուԹիւն են կազմում տաք ու խոնաւ տեղերը, ուր պատուղները լինում են անհամ, ջրոտ և ոչ դիմացկուն և հիւսիս-արևմտեան խիստ քամիներից չպաշտպանուած տեղերը։

Տանձենու ու խնձորենու մշակուԹեան համար ամենայարմարաւոր դիրքն է 2500—4000 ոտ բարձրուԹիւն ունեցողները, որտեղերանքից արտահանում են պատուղ. յայտնի են Ախալցխայի Շահ-Ալման, որ սպիտակ միջուկով, հիւԹալի, ԹԹուաւոր և համեմատած խընձոր է, Փուշա-ալման, որ ԹԹուա խնձոր է, վոքր ինչ քաղցր, դիմացկուն՝ ԹԷ ցրտի և ԹԷ ճանապարհ տանելու։ Նանագին—աշնանահաս, քնքուշ, քաղցր, հիւԹալի տանձ է, Բէկ-արմուԹ—դիմացկուն, բնաւոր տանձ է։

Թիֆլիսի և Գորուայ գաւառի գուլպի տանձը—քնքուշ, դեղին, հիւԹալի ու քաղցր. Երևանի նահանգի Մալաչի տանձը, որ բերանի մէջ հալւում է և համեմատած է, միևնոյն ժամանակ էլ դիմացկուն։ Բացի դրանցից բերում են նաև Դուբայից, Լագոդախից, ԲԷԹանից, սերգևլի, փշատ և այլն։

Աւելի հարԹ վայրերում հանւում են ամենատաուտական Ծիրանները ու դեղձեր, այսպէս օրինակ յայտնի են Օրզուրարի ու Երևանի Ծիրանը—իւր խոշորուԹեամբ ու քաղցրուԹեամբ, դեղձը, Թուզը, նեկտարինը, նուռը, ԼուԹը։

Ջոլոտպոլեան շրջանն յայտնի է իւր կաղինով, որտեղից տարեկան մօտ 20,000 պուդ են արտահանում՝ պուդը 2 ր. 80 կոպէկով։ Իսկ Արդուինի շրջանն յայտնի է իւր ՀԷԹապտղով, որ մի քանի տեսակ է լինում, մի քանիսը ձէԹ հանելու և միւսը պատուղ ուղելու յարմարուԹեամբ։

Առհասարակ Անդրկովկասը չափազանց առատուԹեամբ հասցնում է այն բոլոր պատուղները, որոնք լինում են և հասունանում Ղրիմում, միայն այն բանագանուԹեամբ, որ Ղրիմի տեսակները աւելի ապնուացրած են։ Անկասկած է, որ եԹէ Կովկասում ևս ուշադրուԹիւն դարձնէին պատուղների տեսակների վրայ, կարող էին աջողուԹեամբ մրցել Ղրիմի տեսակների հետ՝ առանց, ի հարկէ, նրանց վնասելու, քանի որ պատուղի պահանջը չափազանց մեծ է Ռուսիայում, և իւրաքանչիւր տարի միլիոնաւոր պուդերով պատուղներ են ստացւում արտասահմանից—Եւրոպայից ու Ամերիկայից։ Բայց Անդրկովկասում պարտիզպանուԹիւնը բոլորովին անուշադրուԹեան էմասնուած, իսկ եղած պատուղների արտահանուԹիւնն էլ այն աստիճանի սահմանափակ, որ շատ տեղ ընտիր պատուղները փչանում են ծառերի տակ Թափուելով։

Անդրկովկասում, ձմռարնան ասած, իսկական մաքով պարտիզպանուԹիւն չկայ, կայ այգեպանուԹիւն միայն, իսկ պղպատու ծառերը, կարծես, բոլորովին պատահաբար, տեղ-տեղ տընկում են այգու մէջ։ Ոչ մի տեղ պարտէզի տնկարան չկայ։

Անկասկած է, որ եԹէ պարտիզպանուԹիւնը բոլորովին ընկած է Անդրկովկասում, դրա ամենագլխաւոր պատճառն այն է, որ երկերը հարուստ է և ամեն տեղ էլ կայ տեղական պիտոյքներին բաւականուԹիւն տալու չափ պատուղ, իսկ Կովկասից դուրս պրտուղ արտահանելու սովորուԹիւն չկայ և, ներկայ հանգամանք-ներում, հապիւ ԹէՀ լինի էլ։

Բանն այն է, որ պատուղները առհասարակ նազուկ բան լինելով, պէտք է առանձին յարմարուԹիւններ ունենան հեռաւոր ճանապարհ գնալու համար, որոնց մէջ առաջին տեղն է բռնում ճանապարհների յարմարուԹիւնն ու հեշտուԹիւնը։ Իսկ այդ կողմից Կովկասը շատ ետ է մնացել։ Բոլորովին ուրիշ բան կըլինէր, ի նկատի Կովկասը Ռուսիայի հետ և Թիֆլիսը Պաքուհասանի ու Պարսկ հետ միացնող գծերը։

Բացի դրանից պատուղների տեսական առհասարակ Անդրկովկասին բաւական վնասում են և բնիկ պատղաճառները, որոնք կերպարում են ժողովրդին՝ պատուղների գինը ցածացնելով։ Այսպէս օրինակ Ջաքամալի շրջանում, Թիֆլիսից 200 վերստ հեռաւորուԹեան վրայ պուդը 20—30 կոպէկով են առնում լաւ տանձն ու խնձորը, մինչդեռ Թիֆլիսում ծախում են 2 ռուբլի. իսկ Բորչալուի գաւառում, Թիֆլիսից 80 վերստ հեռու, ծիրանի առուր 9 կոպէկով են առնում։

Բնական է որ պարտիզպանը մի առանձին հոգ էլ չպիտի տանէ լաւ պատուղ հասցնելու առանձին խնամք տանելու, քանի որ ծառից նա տարեկան շատ-շատ 2—10 ր. է ստանալու, իսկ եԹէ լաւ հոգս տանէ, նոյնքան էլ ծախս պիտի անէ։

Մ ի ր ա ն.

(Վերջը միւս անգամ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄՈՍԿՈՒԱՑԻՑ

II

—

Անցեալ նամակիս մէջ խորհրդածուԹիւններից յետոյ, այս անգամ ուզում եմ ընԹերցողներիս մի քիչ շրջել Մոսկուայի Թատրոններում։

Մայրաքաղաքների մէջ շատ Թատրոն լինելու պատճառով, Նրանցից ամեն մէկը կրում է առանձին դրոշմ, տալիս է որոշ պիեսներ, ունի իւր ընտրուածը, մինչև անգամ իւր սիրած հեղինակները։ Մոսկուայում կայ հինգ ուշադրուԹեան արժանի Թատրոն, որոնք են. Մեծ Թատրոն, Փոքր Թատրոն, Կորշ, Լենտովսկու, Պարադիզկի։ Արքունական Մեծ Թատրոնը օպերաների համար է. այստեղ վարձ կուտում են երկու կուսակցուԹիւններ։ Նրանցից մէկը պահանջում է, որ Մեծ Թատրոնը զբաղուի աւելի ուռս օպերաներով, իսկ միւսը, ամենևին հարկ չտեսնելով այդպիսի նախապատուԹեան, պահանջում է, որ աւելի շատ ներկայացուին օտար երաժշտագէտների օպերաները, որպէս աւելի հետաքրքիր և նշանաւոր օպերաներ, և կամ յամենայն դէպս, աւելացուԹիւն չտալ ոչ ուռս և ոչ օտար երաժշտագէտներին։ Այս տարի մեղ այնպէս է երևում, որ հակառակ մեր տարիներին, հետաքրքիրուԹիւն է պահպանուած բեմերատարի մէջ։ Մեծ Թատրոնում ժողովուած են, կարելի է ասել ուռաց նշանաւոր երգիչները. Մոսկուայի Մեծ Թատրոնի խմբի հետ կարող է մրցել միայն մեր աշխարհի Թատրոն։ Իսկ բեմի և առհասարակ չէնքի մեծուԹեամբ, կազմակերպուԹեամբ, դեկորացիաների գեղեցկուԹեամբ և հոխուԹեամբ այս Թատրոնը, կարելի է ասել, առաջինն է, խմբից ամենանշանաւորներն են և հասարակուԹեան սիրելի՝ Տ. Ֆօտրեմ (soprano) և Պլէօրրաժենսկի (տենոր)։

Այս տարի Մոսկուան ունի և երկրորդ օպերան, որի անունը, չըգիտեմ ինչու, Փրանսիական է։ Սա արդէն նահանգական բեմի տպատրուԹիւն է Թողնում։ Խմբի մէջ, բացի տենոր Շեվալեից, ոչ մի աչքի ընկնող անձ չկայ։ Իսկ սրա ձայնը իրաւ որ մեծ և գեղեցիկ ձայն է։ Այստեղ երգում են —զարմանալի խառնաշփոթուԹիւն—ամեն լեզուով՝ Փրանսերէն, ռուսերէն և իտալերէն։ Այդ, ի հարկէ, շատ է վնասում ընդհանուր տպատրուԹեան։

Ինչպէս և միշտ—այս տարի էլ Մոսկուայում կայ և օպերետ, Պարադիզկի Թատրոնում. այստեղ մեծ աջողուԹեամբ էր երգում պ Դաւիդովը (հայ)։ Պ. Պարադիզը սովորուԹիւն է արել ամեն տարի հրաւիրել իւր Թատրոնը օտարազգի, գլխաւորապէս գերմանական ժամանցի երևելի արտիստներին, ինչպէս Պոսսարտ, Բարնայ և ուրիշները։ Սրանց ներկայացումներն, ի հարկէ, միշտ շատ հետաքրքիր են լինում և կրԹիչ, որովհետև ներկայացնում են երևելի հեղինակների գրուածքները։ Պոսարտի, Բարնայի, Րոսսիի և Սալվինիի անուններն տալիս ամեն հայ միշտ յիշում է և հանգուցեալ Աբամեանին, ուստի ի դէպ է այստեղ յիշել, որ «Artiste» Գեղարուեստական-Թատրոնական ամսագիրը մտադիր է տալ մեր երևելի դերասանի պատկերը և փոքրիկ կենսագրական յօդուած։ Իրաւ է, յօդուածը բաւական ուշացած կըլինի, բայց՝ «լաւ է անագան, քան ԹՂ ոչ երբէք»։ Նոյնպէս լուր է տարածուել, որ Աբամեանին յարգողներից մէկը, պ. Բինգ, (գատական պատասխանատու օգնական) հրատարակելու է իւր յիշողուԹիւնները Աբամեանի մասին։ Պ. Բինգը, ասում են, մտադիր է եղել Աբամեանի հետ, ուստի նրա յիշողուԹիւնները, բացի հետաքրքիր լինելուց շատ օգտակար էլ կը լինի. այդ յիշողուԹիւնները դուրէ լոյս Տգեն Աբամեանի կեանքին վերաբերեալ մանր տեղերի վրայ։ Աշխի չէ ձգում, որ այդ յիշողուԹիւնների ձեռնարկուԹիւնը սկսում է մի օտարազգի և ոչ ԹՂ Աբամեանի մի որ և է հայրենակից։ ՄինԹէ հայերից միայն պ. Վ.ինն էր նրան լաւ ճանաչում, որ բացի նրանից, ոչ ոք ոչինչ չգիտէ Աբամեանի մասին։

Դառնանք դրամատէրն և կամեղեային և նրանց ներկայացուցչներին, արքունական Փոքր Թատրոնին և Կորշի Թատրոնին։ Վերջինս գլխաւորապէս կոմեդիաներ է տալիս և նման Պարիզի «Comédie Française» Թատրոնին, որտեղ Մոլիերի գրուածքները բեմերատարի պատկեր են կազմում, այստեղ էլ միշտ գրւում են ռուս կլասսիկական, մանաւանդ Գոգոլի և Օստրովսկու պիեսները, գոնէ շարաԹը մէկ անգամ։ Այստեղ կան շատ հետաքրքրող և տարանգաւոր դերասաններ և դերասանուհիներ, որոնք այս Թատրոնի սկզբնաւորուԹիւնից մինչև օրս չեն պատրաստում գրաւել հասարակուԹիւնը։ Սրա բեմերատարը բաւական հարուստ է. ամեն օրրաԹ օր (բենեֆիսների օրերը) ներկայացւում է մի որ և է նոր պիես. վերջերս այդ նոր պիեսների մէջ աչքի ընկաւ Զուդերմանի «Պատիս» անունով պիեսը, որի Նիլերը և շուշանած հարցը ընդհանուր մարդկային հետաքրքրուԹիւն ունին։

Աբքունական Փոքր Թատրոնը իւր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

«ԵԳԻՇԷԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՎԱՐՊԱՆԻ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԱՄԱՌ».

Թարգմանեց Հ. Գուկասեանց. Թիֆլիս. 1891։

—

Առանձին հաճուԹիւն ենք զգում մեզ, երբ մեր զրականուԹիւնը զանազում է այնպիսի աշխատուԹիւններ, որոնք ընԹերցող հասարակուԹեան բեմնատոր նիւԹ են մատակարարում, իսկ ուսանող դասին՝ հեշտուԹիւն։

Անտարակոյս այդ աշխատուԹիւնների մէջ նախապատիւ դիրք ունին այն հրատարակուԹիւնները, որոնց նպատակն է ժողովրդականացնել մեր դասական մատենագրուԹեան ընտիր արդիւնքները, որովհետև դրանց վրայից հոլովուել են տասնեակ և աւելի դարեր, բայց դարձեալ պահում են իրենց ԹարմուԹիւնը, և խորին նշանակուԹիւն ունին ազգային դաստիարակուԹեան և ինքնաճանաչուԹեան համար։ Այս հանգամանքը աչքի առաջ ունենալով՝ չենք կարող չողջունել սրտագին հաճուԹեամբ այն գեղեցիկ և իւր տեսակի մէջ աջողուած հրատարակուԹիւնը, որ մեր գրաբարական—գրականական գործի համեստ, բայց անձնանուէր հիմնարարը վաստակաւորի, պ. Հ. Գուկասեանցի՝ աշխատուԹեան արդիւնաւէտ վաստակն է։

Պ. Հ. Գուկասեանցի կատարած գործի նշանակուԹեան մասին խօսելն աւելորդ է։ Եղիչէի անունը արդէն ինքն իրենից մի հատատի է, մի անտարակուսելի վկայուԹիւն։

Եղիշէ. ինչ հեշտ է այսօր այդ անունի արտասանելը, օրքան գիւրամատչելի են այսօր ամեն մի գրագէտի ականջին «Աւարայրի բլրուն» շրջապատող դայլայլկները, որ «զՎարդան երգէք ի վարդս կարմրիկ». կամ արդեօք այսօր մի բանասէր կամ ուսուցիչ, ուսումնարան կամ մատենադարան, որ օրքան էլ աղքատ լինին՝ չունենան հոգեակ Եղիշէի քաղցրազդուցիկ պատմուԹիւնը։ Որքան հրատարակուԹիւններ ունինք այսօր և ինչպէս դիւրագին։ Երջանիկ սերունդ։ Նախանձում եմ ես և ուրախանում, որ նրան անյայտ ու աներևակայելի են մեր կրած նեղուԹիւնները։ Նրա համար հայրենի դպրուԹեան ուսմանն ճանապարհները այնքան յարդարուել են անձամբ, ջրոտ և ոչ դիմացկուն և հիւսիս-արևմտեան խիստ քամիներից չպաշտպանուած տեղերը։

Տանձենու ու խնձորենու մշակուԹեան համար ամենայարմարաւոր դիրքն է 2500—4000 ոտ բարձրուԹիւն ունեցողները, որտեղերանքից արտահանում են պատուղ. յայտնի են Ախալցխայի Շահ-Ալման, որ սպիտակ միջուկով, հիւԹալի, ԹԹուաւոր և համեմատած խընձոր է, Փուշա-ալման, որ ԹԹուա խնձոր է, վոքր ինչ քաղցր, դիմացկուն՝ ԹԷ ցրտի և ԹԷ ճանապարհ տանելու։ Նանագին—աշնանահաս, քնքուշ, քաղցր, հիւԹալի տանձ է, Բէկ-արմուԹ—դիմացկուն, բնաւոր տանձ է։

Թիֆլիսի և Գորուայ գաւառի գուլպի տանձը—քնքուշ, դեղին, հիւԹալի ու քաղցր. Երևանի նահանգի Մալաչի տանձը, որ բերանի մէջ հալւում է և համեմատած է, միևնոյն ժամանակ էլ դիմացկուն։ Բացի դրանցից բերում են նաև Դուբայից, Լագոդախից, ԲԷԹանից, սերգևլի, փշատ և այլն։

Աւելի հարԹ վայրերում հանւում են ամենատաուտական Ծիրանները ու դեղձեր, այսպէս օրինակ յայտնի են Օրզուրարի ու Երևանի Ծիրանը—իւր խոշորուԹեամբ ու քաղցրուԹեամբ, դեղձը, Թուզը, նեկտարինը, նուռը, ԼուԹը։

Ջոլոտպոլեան շրջանն յայտնի է իւր կաղինով, որտեղից տարեկան մօտ 20,000 պուդ են արտահանում՝ պուդը 2 ր. 80 կոպէկով։ Իսկ Արդուինի շրջանն յայտնի է իւր ՀԷԹապտղով, որ մի քանի տեսակ է լինում, մի քանիսը ձէԹ հանելու և միւսը պատուղ ուղելու յարմարուԹեամբ։

Առհասարակ Անդրկովկասը չափազանց առատուԹեամբ հասցնում է այն բոլոր պատուղները, որոնք լինում են և հասունանում Ղրիմում, միայն այն բանագանուԹեամբ, որ Ղրիմի տեսակները աւելի ապնուացրած են։ Անկասկած է, որ եԹէ Կովկասում ևս ուշադրուԹիւն դարձնէին պատուղների տեսակների վրայ, կարող էին աջողուԹեամբ մրցել Ղրիմի տեսակների հետ՝ առանց, ի հարկէ, նրանց վնասելու, քանի որ պատուղի պահանջը չափազանց մեծ է Ռուսիայում, և իւրաքանչիւր տարի միլիոնաւոր պուդերով պատուղներ են ստացւում արտասահմանից—Եւրոպայից ու Ամերիկայից։ Բայց Անդրկովկասում պարտիզպանուԹիւնը բոլորովին անուշադրուԹեան էմասնուած, իսկ եղած պատուղների արտահանուԹիւնն էլ այն աստիճանի սահմանափակ, որ շատ տեղ ընտիր պատուղները փչանում են ծառերի տակ Թափուելով։

Անդրկովկասում, ձմռարնան ասած, իսկական մաքով պարտիզպանուԹիւն չկայ, կայ այգեպանուԹիւն միայն, իսկ պղպատու ծառերը, կարծես, բոլորովին պատահաբար, տեղ-տեղ տընկում են այգու մէջ։ Ոչ մի տեղ պարտէզի տնկարան չկայ։

Անկասկած է, որ եԹէ պարտիզպանուԹիւնը բոլորովին ընկած է Անդրկովկասում, դրա ամենագլխաւոր պատճառն այն է, որ երկերը հարուստ է և ամեն տեղ էլ կայ տեղական պիտոյքներին բաւականուԹիւն տալու չափ պատուղ, իսկ Կովկասից դուրս պրտուղ արտահանելու սովորուԹիւն չկայ և, ներկայ հանգամանք-ներում, հապիւ ԹէՀ լինի էլ։

Բանն այն է, որ պատուղները առհասարակ նազուկ բան լինելով, պէտք է առանձին յարմարուԹիւններ ունենան հեռաւոր ճանապարհ գնալու համար, որոնց մէջ առաջին տեղն է բռնում ճանապարհների յարմարուԹիւնն ու հեշտուԹիւնը։ Իսկ այդ կողմից Կովկասը շատ ետ է մնացել։ Բոլորովին ուրիշ բան կըլինէր, ի նկատի Կովկասը Ռուսիայի հետ և Թիֆլիսը Պաքուհասանի ու Պարսկ հետ միացնող գծերը։

Բացի դրանից պատուղների տեսական առհասարակ Անդրկովկասին բաւական վնասում են և բնիկ պատղաճառները, որոնք կերպարում են ժողովրդին՝ պատուղների գինը ցածացնելով։ Այսպէս օրինակ Ջաքամալի շրջանում, Թիֆլիսից 200 վերստ հեռաւորուԹեան վրայ պուդը 20—30 կոպէկով են առնում լաւ տանձն ու խնձորը, մինչդեռ Թիֆլիսում ծախում են 2 ռուբլի. իսկ Բորչալուի գաւառում, Թիֆլիսից 80 վերստ հեռու, ծիրանի առուր 9 կոպէկով են առնում։

Բնական է որ պարտիզպանը մի առանձին հոգ էլ չպիտի տանէ լաւ պատուղ հասցնելու առանձին խնամք տանելու, քանի որ ծառից նա տարեկան շատ-շատ 2—10 ր. է ստանալու, իսկ եԹէ լաւ հոգս տանէ, նոյնքան էլ ծախս պիտի անէ։

Մ ի ր ա ն.

(Վերջը միւս անգամ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄՈՍԿՈՒԱՑԻՑ

II

—

Անցեալ նամակիս մէջ խորհրդածուԹիւններից յետոյ, այս անգամ ուզում եմ ընԹերցողներիս մի քիչ շրջել Մոսկուայի Թատրոններում։

Մայրաքաղաքների մէջ շատ Թատրոն լինելու պատճառով, Նրանցից ամեն մէկը կրում է առանձին դրոշմ, տալիս է որոշ պիեսներ, ունի իւր ընտրուածը, մինչև անգամ իւր սիրած հեղինակները։ Մոսկուայում կայ հինգ ուշադրուԹեան արժանի Թատրոն, որոնք են. Մեծ Թատրոն, Փոքր Թատրոն, Կորշ, Լենտովսկու, Պարադիզկի։ Արքունական Մեծ Թատրոնը օպերաների համար է. այստեղ վարձ կուտում են երկու կուսակցուԹիւններ։ Նրանցից մէկը պահանջում է, որ Մեծ Թատրոնը զբաղուի աւելի ուռս օպերաներով, իսկ միւսը, ամենևին հարկ չտեսնելով այդպիսի նախապատուԹեան, պահանջում է, որ աւելի շատ ներկայացուին օտար երաժշտագէտների օպերաները, որպէս աւելի հետաքրքիր և նշանաւոր օպերաներ, և կամ յամենայն դէպս, աւելացուԹիւն չտալ ոչ ուռս և ոչ օտար երաժշտագէտներին։ Այս տարի մեղ այնպէս է երևում, որ հակառակ մեր տարիներին, հետաքրքիրուԹիւն է պահպանուած բեմերատարի մէջ։ Մեծ Թատրոնում ժողովուած են, կարելի է ասել ուռաց նշանաւոր երգիչները. Մոսկուայի Մեծ Թատրոնի խմբի հետ կարող է մրցել միայն մեր աշխարհի Թատրոն։ Իսկ բեմի և առհասարակ չէնքի մեծուԹեամբ, կազմակերպուԹեամբ, դեկորացիաների գեղեցկուԹեամբ և հոխուԹեամբ այս Թատրոնը, կարելի է ասել, առաջինն է, խմբից ամենանշանաւորներն են և հասարակուԹեան սիրելի՝ Տ. Ֆօտրեմ (soprano) և Պլէօրրաժենսկի (տենոր)։

Այս տարի Մոսկուան ունի և երկրորդ օպերան, որի անունը, չըգիտեմ ինչու, Փրանսիական է։ Սա արդէն նահանգական բեմի տպատրուԹիւն է Թողնում։ Խմբի մէջ, բացի տենոր Շեվալեից, ոչ մի աչքի ընկնող անձ չկայ։ Իսկ սրա ձայնը իրաւ որ մեծ և գեղեցիկ ձայն է։ Այստեղ երգում են —զարմանալի խառնաշփոթուԹիւն—ամեն լեզուով՝ Փրանսերէն, ռուսերէն և իտալերէն։ Այդ, ի հարկէ, շատ է վնասում ընդհանուր տպատրուԹեան։

Ինչպէս և միշտ—այս տարի էլ Մոսկուայում կայ և օպերետ, Պարադիզկի Թատրոնում. այստեղ մեծ աջողուԹեամբ էր երգում պ Դաւիդովը (հայ)։ Պ. Պարադիզը սովորուԹիւն է արել ամեն տարի հրաւիրել իւր Թատրոնը օտարազգի, գլխաւորապէս գերմանական ժամանցի երևելի արտիստներին, ինչպէս Պոսսարտ, Բարնայ և ուրիշները։ Սրանց ներկայացումներն, ի հարկէ, միշտ շատ հետաքրքիր են լինում և կրԹիչ, որովհետև ներկայացնում են երևելի հեղինակների գրուածքները։ Պոսարտի, Բարնայի, Րոսսիի և Սալվինիի անուններն տալիս ամեն հայ միշտ յիշում է և հանգուցեալ Աբամեանին, ուստի ի դէպ է այստեղ յիշել, որ «Artiste» Գեղարուեստական-Թատրոնական ամսագիրը մտադիր է տալ մեր երևելի դերասանի պատկերը և փոքրիկ կենսագրական յօդուած։ Իրաւ է, յօդուածը բաւական ուշացած կըլինի, բայց՝ «լաւ է անագան, քան ԹՂ ոչ երբէք»։ Նոյնպէս լուր է տարածուել, որ Աբամեանին յարգողներից մէկը, պ. Բինգ, (գատական պատասխանատու օգնական) հրատարակելու է իւր յիշողուԹիւնները Աբամեանի մասին։ Պ. Բինգը, ասում են, մտադիր է եղել Աբամեանի հետ, ուստի նրա յիշողուԹիւնները, բացի հետաքրքիր լինելուց շատ օգտակար էլ կը լինի. այդ յիշողուԹիւնները դուրէ լոյս Տգեն Աբամեանի կեանքին վերաբերեալ մանր տեղերի վրայ։ Աշխի չէ ձգում, որ այդ յիշողուԹիւնների ձեռնարկուԹիւնը սկսում է մի օտարազգի և ոչ ԹՂ Աբամեանի մի որ և է հայրենակից։ ՄինԹէ հայերից միայն պ. Վ.ինն էր նրան լաւ ճանաչում, որ բացի նրանից, ոչ ոք ոչինչ չգիտէ Աբամեանի մասին։

Դառնանք դրամատէրն և կամեղեային և նրանց ներկայացուցչներին, արքունական Փոքր Թատրոնին և Կորշի Թատրոնին։ Վերջինս գլխաւորապէս կոմեդիաներ է տալիս և նման Պարիզի «Comédie Française» Թատրոնին, որտեղ Մոլիերի գրուածքները բեմերատարի պատկեր են կազմում, այստեղ էլ միշտ գրւում են ռուս կլասսիկական, մանաւանդ Գոգոլի և Օստրովսկու պիեսները, գոնէ շարաԹը մէկ անգամ։ Այստեղ կան շատ հետաքրքրող և տարանգաւոր դերասաններ և դերասանուհիներ, որոնք այս Թատրոնի սկզբնաւորուԹիւնից մինչև օրս չեն պատրաստում գրաւել հասարակուԹիւնը։ Սրա բեմերատարը բաւական հարուստ է. ամեն օրրաԹ օր (բենեֆիսների օրերը) ներկայացւում է մի որ և է նոր պիես. վերջերս այդ նոր պիեսների մէջ աչքի ընկաւ Զուդերմանի «Պատիս» անունով պիեսը, որի Նիլերը և շուշանած հարցը ընդհանուր մարդկային հետաքրքրուԹիւն ունին։

Աբքունական Փոքր Թատրոնը իւր

և իւր տեսակի մէջ աջողուած հրատարակուԹիւնը, որ մեր գաղրօցական—գրականական գործի համեստ, բայց անձնանուէր հիմնարարը վաստակաւորի, պ. Հ. Գուկասեանցի՝ աշխատուԹեան արդիւնաւէտ վաստակն է։

Պ. Հ. Գուկասեանցի կատարած գործի նշանակուԹեան մասին խօսելն աւելորդ է։ Եղիշէի անունը արդէն ինքն իրենից մի հատատի է, մի անտարակուսելի վկայուԹիւն։

Եղիշէ. ինչ հեշտ է այսօր այդ անունի արտասանելը, օրքան գիւրամատչելի են այսօր ամեն մի գրագէտի ականջին «Աւարայրի բլրուն» շրջապատող դայլայլկները, որ «զՎարդան երգէք ի վարդս կարմրիկ». կամ արդեօք այսօր մի բանասէր կամ ուսուցիչ, ուսումնարան կամ մատենադարան, որ օրքան էլ աղքատ լինին՝ չունենան հոգեակ Եղիշէի քաղցրազդուցիկ պատմուԹիւնը։ Որքան հրատարակուԹիւններ ունինք այսօր և ինչպէս դիւրագին։ Երջանիկ սերունդ։ Նախանձում եմ ես և ուրախանում, որ նրան անյայտ ու աներևակայելի են մեր կրած նեղուԹիւնները։ Նրա համար հայրենի դպրուԹեան ուսմանն ճանապարհները այնքան յարդարուել

---

*) Լ. Թուսկիեանցը մեր գասարանի առաջադէմ, պարկեշտ և աշխատասէր աշակերտներից առաջինն էր։ Նրա անունը Ա. Ղազգազեանցի, Բ. Թոմամչեանցի և Ց. Չիգեանեանցի անուններին հետ ոսկեզոծ տառերով գրուած էր գասարանի պատից կախուած կարմիր տախտակի վրայ։ Այս կարգը մոցրել էր հանգուցեալ Ղազարոսպեանցը իւր կարճատև, բայց Ներսիսեան դպրոցի լաւագոյն շրջանը յիշեցնող տեսչուԹեան ժամանակ։ Նրանից յետոյ վերացաւ։

եԹէ ասեմ, որ բոլոր քաղաքը տակն ու վրայ արին և Թիֆլիսի նման քաղաքում չՀարեցին վէնեաիկի հրատարակուԹեան մի օրինակ, որ բաւն ուսուցչը նախապատուԹեան էր տալիս Ալեքսանդրեանի առաջ։ Այս պատմուԹիւնը գուցէ այսօր առասպել համարուի, բայց սա սուրբ իրողուԹիւն է։ Ձեմ յիշում, որի, ընտրուԹիւնն էր Եղիշէն՝ վարժապետի Թէ աշակերտի. բայց որին էլ որ լինէր՝ նման պատմուԹիւնը գուցէ լոյս Տգեն Աբամեանի կեանքին վերաբերեալ մանր տեղերի վրայ։ Աշխի չէ ձգում, որ այդ յիշողուԹիւնների ձեռնարկուԹիւնը սկսում է մի օտարազգի և ոչ ԹՂ Աբամեանի մի որ և է հայրենակից։ ՄինԹէ հայերից միայն պ. Վ.ինն էր նրան լաւ ճանաչում, որ բացի նրանից, ոչ ոք ոչինչ չգիտէ Աբամեանի մասին։

Դառնանք դրամատէրն և կամեղեային և նրանց ներկայացուցչներին, արքունական Փոքր Թատրոնին և Կորշի Թատրոնին։ Վերջինս գլխաւորապէս կոմեդիաներ է տալիս և նման Պարիզի «Comédie Française» Թատրոնին, որտեղ Մոլիերի գրուածքները բեմերատարի պատկեր են կազմում, այստեղ էլ միշտ գրւում են ռուս կլասսիկական, մանաւանդ Գոգոլի և Օստրովսկու պիեսները, գոնէ շարաԹը մէկ անգամ։ Այստեղ կան շատ հետաքրքրող և տարանգաւոր դերասաններ և դերասանուհիներ, որոնք այս Թատրոնի սկզբնաւորուԹիւնից մինչև օրս չեն պատրաստում գրաւել հասարակուԹիւնը։ Սրա բեմերատարը բաւական հարուստ է. ամեն օրրաԹ օր (բենեֆիսների օրերը) ներկայացւում է մի որ և է նոր պիես. վերջերս այդ նոր պիեսների մէջ աչքի ընկաւ Զուդերմանի «Պատիս» անունով պիեսը, որի Նիլերը և շուշանած հարցը ընդհանուր մարդկային հետաքրքրուԹիւն ունին։

Աբքունական Փոքր Թատրոնը իւր

դերասանական այժեւով առաջինը և օրինակելին է համարւում ամբողջ Ռուսկայում։ Ոչ մի թատրոնում մեսսին չեն ժողոված այսքան տաղանդաւոր և առաջնակարգ դերասաններ և դերասանուհիներ, որսպէս այս թատրոնում։ Ֆեդոտովան, Երմոլովան, Լենսկին—յայտնի են բոլոր Ռուսկայնին և անձանօթ չեն Կովկասին. բացի սրանցից, Պռաւդին, Իժին, Մռւզել և ուրիշներ, որոնք նոյնպէս տաղանդաւոր և հասկացող դերասաններ են. չլիշեցի դեռ մի քանի դերասանուհիներին և դերասաններին, որոնք վերջին ժամանակներս են միայն հրաւիրուել։ Աչսպիսի անսամբլով վատ պիեսն էլ աջողուելիւն կունենայ։ Այդ և փորձով տեսնում ենք. Վ. Կրկլովը գրեթէ ամեն շաբաթ նոր պիես է թարգմանում,—որովհետև, նայելով նրանց պատրաստութեանը, միշտ լաւ են անցնում, մինչև անգամ աջողութիւն են ունենում։ Փոքր թատրոնի բեսերատուարն աւելի բազմազոյնի է, քան Մեծ Կոշկի թատրոններինը։ Այստեղ ռուսաց կոմեդիաների հետ զուգընթաց նոր ներկայացում են և օտար ազգերի երեւելի հիւրընակների գրուածքները, և ոչ միայն կոմեդիաները, Շեկսպիրն, Հիւգոյն, Շիլլերի անմահ գրուածքները յայտնուում են այս բեմի վրայ. անձանօթ չեն այս թատրոնին և Իբսենի գրուածքները, որոնք վերջին ժամանակներս մեծ ազմուկ են հանել։

Սառնով կամենում էր վերջ դնել իմ «առաջաբանիս», երբ յիշեցի «Սիմոռա» («Խեղկատակ») թատրոնը. սա դուռ էժանագին ժողովրդական թատրոն է. այդ արդէն գոյ պէսք է ասէ, մեծ ընդունելիւն է կրում հանրութեան։

Ասացի «առաջաբանիս», որովհետև այս նամակիս նպատակն էր միայն բնդհանուր կարճառօտ կերպով գաղափար տալ տեղիս թատրոնների մասին։ Իսկ միւս նամակիս աւելի մօտ կըմանօթացնեմ այդ թատրոններից ամեն մէկի հետ առանձին, աւելի մանրամասնօրէն խօսելով՝ մեծ նրանց ուղղութեան, մեծ դերասանների և մեծ պիեսների մասին։ Մէկ վոքրիկ լուր թատրոնական-երաժշտական կեանքից. այժմ այստեղ է երեւելի երաժշտագէտ Զայկովսկին։ Մեծ թատրոնում տալիս են նրա նոր օպերան՝ «Пиковая дама», որ մեծ աջողութիւն ունի։

Ի վերջոյ մի վիճակագրական տեղեկութիւն տանք, մեծ այստեղի թատրոններում յաճախողների մեծ ը որքան է եղել անցեալ հոկտեմբեր ամսուայ ընդհանրքում.

Մեծ Թատրոնում	37,593	հոգի
Լենտովսկու (օպերա)	4, 300	»
Պատպռկի	19,376	»
Փոքր Թատրոնում	22, 924	»
Կոշկի	31,329	»
Սկոմոռոխի	20,642	»

Մ ի ն ա ս.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԿՈՅՓՂ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ

—

Նոյեմբերի 17-ին Պետերբուրգում կայացաւ սովորական երեկոյթը. մասնակցութեամբ մի քանի նշանաւոր դերասանների և դերասանուհիների։ Թէպէտ երկու շաբաթ միայն ժամանակ էր որոշուած երեկոյթը լիակատար անելու, որը և հարկէ, շատ կարճ, բայց չնորհիւ ուսանողների, որոնք ոչ մի ջանք չխնայեցին այդ երեկոյթին միայն տալու համար, շատ աջող անցաւ և միանգամայն լաւ տպաւորութիւն թողեց հանդիսականների վրայ։ Որովհետև երեկոյթը բարեգործական նպատակով էր արւում, ինչպէս ամեն տարի, ուստի ուսանողները ծախքերը չափաւորելու համար ամեն պարտաւորութիւն իրենց վրայ էին առել. խօսքս պարզելու համար յիշեմ մի օրինակ, որն իսկապէս կըպարզէ ասածս. ամիչնները ցրուելու ծախքից փախչելու համար հէնց իրենք ուսանողներն էին բաժանում խանութներին։ Պէտք է յիշեմ, որ նշանի Նիկոլսկոյում Ամառանոցին, որպէս վիճակաւոր, առաջնորդում էր ուսանողներին և ինքն էլ կարողութեանը չափ աշխատում էր նպաստ երեկոյթի պայծառութեան։ Պարոնը ոչ միայն այդ երեկոյթին այլ և ամեն մի բարեգործական գործում պարագլուխ է հանդիսանում, որ ի հարկէ պատիւ է բերում նրան։

Ժողովարանի մուտքը, դահլիճը և միւս սենեակները զարդարուած էին գորգերով։ Տիկին Սաւինան այդ երեկոյ ծրագրները վաճառելու պարտաւորութիւնը իւր վրայ էր առել, բայց ըզժրախտաբար հէնց այդ երեկոյ մասնակցում էր Աղեքսանդրեան թատրոնում, ուստի չկարաց ծրագրները վաճառելու. նա եկաւ ժամը 11-ին, քաղցրանալով և գինի վաճառելու համար. սակայն այդ երեկոյ հազուագիւտ էր Կովկասեան Ճաշակով։

Ժամը ութին արդէն ժողովարանը (Благородное собраніе) լի էր բնաւոր հասարակութեամբ ամեն ազգութիւններից և անհամբեր սպասում էին վարագոյրի բարձրանալուն։ Սկսուեց դաւեւոր մասնակցութեամբ, ինչպէս վերևիլիշեցի, նշանաւոր դերասանների և դերասանուհիների, որոնց ժողովուրդը ընդունեց բուռն ծափահարութեամբ։ Ջաւեչոից յիսուն հոգուց նկարիչ պարոն Կարագինը մի կենդանի պատկեր դրեց Կովկասեան կեանքից, որի ժամանակ երգեցիկ խումբը սիրողներից կազմուած, երգիչ պ. Յարուլիւնն Պապովիանի վերնվարութեամբ երգեց. երգեցողութիւնից յետոյ Թատրի դահլիճ Ձայնը հնչեց բեմից և վերջացաւ կովկասեան պարերով։ Կենդանի պատկերից յետոյ, սկսուեցին եւրոպական պարերը խառն կովկասեան պարերի հետ և երեկոյթը վերջացաւ ժամը 3-ին միանգամայն լաւ տպաւորութեան տակ թողնելով հանդիսականների։

Բ. Թումանեանց.

20 Նոյեմբերի,
Պետերբուրգ.

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ, 23 Նոյեմբերի.— Անցեալ օրը կայացան քաղաքիս 2 դերասանների բնաւորութիւնները. աւելորդ չենք համարում կարճ պատմել բնաւորութիւնների եղանակի մասին։ Դերասանները բնաւորելու համար անպատճառ 100 հայ և 200 Թուրք պէտք է ներկայ լինին բնաւորութեան, որպէս բնաւորները, պարտ չէ կարելի առնմանուած Թուրից, բնդհակառակը, սովորաբար ասելին է պատահում։ Բնաւորութիւնների մասնակցում են օրէնքով քաղաքի չափահաս, հարկատու բնակիչները։ Բէկերը, խաները, պետական ծառայութեան մէջ գտնուող քաղաքացիները երբեմն չունեն սոյնօրինակ բնաւորութիւնների մասնակցելու, որովհետև հարկերից՝ Թէ քաղաքային և Թէ ազգութեան (ոսկու վազ չեն տալիս) ազատ են։ Նոյնպէս ձայնատուութեան իրաւունք չունեն պատարանով մեզապրծածները, որք և այլն կանայք Թէև հարկատու են, որչափ էլ ազգատ լինին, ձայն տալու իրաւունք չունին։ Բնաւորութիւնները կատարուում են գաւառապետի կամ նրա օգնականի և կամ պրեստաւների ներկայութեամբ։ Բնաւորութիւնից առաջ հայ քահանան երդուեցնում է հայ բնաւորողներին, իսկ մոլլան Թուրք բնաւորողներին, իւրաքանչիւրը առանձին, որպէս զի բոլոր բնաւորողները արդարութեամբ, խղճով, առանց անձնական շահերի ձայն տան կամ «քար գցեն» (քուէարկեն)։ Դերասանները բնաւորում են մեզանում 1 տարով. 1 դերասան հայ պէտք է լինի, միւսը Թուրք։ Իւրաքանչիւր դերասան կամաց բնաւորում է մէկ կանոնաւոր կամ օգնական։ Գաւառական վարչութիւնը ուղարկում է սրանց հաստատութեան Թղթերը նահանգական վարչութիւնը, որ և հաստատում է։ Դերասաններն էլ իրենց կողմից բնաւորում են մի մի հարկատու։ Սրանից հետևում է, որ դերասանների գործը առանձին դժուարութիւններ չէ ներկայացնում։ Ձայնատուութեան կամ քուէարկութեան ժամանակ ամենքը հաւասար են Թէ հայ և Թէ Թուրք, հարուստ Թէ աղքատ, հայ բնաւորը ձայն է տալիս և հայ և Թուրք բնաւորելիների համար, Թուրքն էլ «քար է գցում» և հայ և Թուրք կանոնաւորներին։ Որպէսզի դժուարութեամբ են կայանում սոյնպիսի բնաւորութիւնները մեզանում,—այդ անտեսի է։ Մեր հայերը մանաւանդ անփոյթ են դէպի հասարակական գործ. դէպի քաղաքային առօրեայ մի հարց։ Ամբողջ օրը գրեթէ պրեստաւները, կալանները և քաղաքապահները, նոյն իսկ գաւառապետի օգնականը և հրամայում են և խնդրում են Թէ հայ վաճառականին Թէ Թուրք մտամաքառնին գնալ ժողովատեղին։ Այնուամենայնիւ չատերը չեն բարեհաճում գալ։ Մէկ բնաւորական քաղաքանոպարչի կեղտոտ բազը, որ լցուած էր անասունների գաղշահոտ ապրով, կազմում էր ժողովատեղին։ Ժողովը բացուելուց էր և խիստ ազմկալի։ Թուրք հասարակ գործակատարը անդադար գոռում էր, փախիններն օձն էր գցում, իւր բնաբերելիներին էր ձայն տալիս, մինչդեռ հայերը մի կողմ էին քաշուել, կարծես չէին մասնակցում և իրը հետաքրքրուղներ լինէին։ Կարելի է ասել, որ հայ պետատուտին (քաղաքագլխին) էլ Թուրքերն բնաբերելին։ Բնաւորութիւնը տեւեց 2 օր. առաջին օրը միայն ձայն բնաւորուեց երեսատորդ մասնաւոր հաւատարմատար պ. Սաեփան Կարապետեանցն։ Երեկոյ էր, երբ ժողովը ցրուեց։ Միւս օրը բնաւորները կրկին հաւաքուեցան Թուրքերից պետատուտ բնաւորելու։ Թուրքերը կուսակցութեան էին բաժանուել. 1 մասը ցանկանում էր նախկին պետատուտին (որ բէգ է), միւս և մեծ մասը ձայն էր տալիս մի Թուրք վաճառականի, որ և քուէարկութեամբ,—255 ձայնով,—պետատուտ բնաւորուեց, մինչդեռ նախկին պետատուտը ստացել էր 138 ձայն և ևն։

Յայտնի է, որ ոչ Թէ մեր, այլ և Անդրկովկասի ներքաղաքային գաւառական քաղաքի պետատուտները (նոյնպէս և գիւղական մէկիքները և տանուտէրները) ոսկի չեն ստանում ոչ կառավարութիւնից, ոչ էլ քաղաքի բնակիչներից։ Սակայն, մեր կարծիքով, նրանց ոսկի նշանակելը շատ կը լինէր. տարեկան 400—600 ռուբլի. այն ժամանակ նրանք առաւել բարեխղճով կկատարէին իրենց ստանձնած պաշտօնին, աւելի մեծ սէր և եռանդ ցոյց կըտային իրենց գործի մէջ։ Բայց ազգի զարգացման մէջ, ոչ սակաւ մարդկի ձգտում են պետատուտի պաշտօնին կամ իրենց ազդեցութիւնը տարածելու կամ ժողովրդի հաշուով ապրելու. այդ դէպքումն էլ պետատուտի պաշտօնը մի անպիսի գործ է դառնում։ Հարկաւ, պատահ չեն միշտ և այնպիսի յատկութեամբ մարդիկ, որոնք ասում են. «պետատուտները, եթէ ոսկի էլ ստանան, էլի կուտեն ժողովրդից, գանազան վատ ձանապարհներով, «հեմռուանները» կըման գան։ Մենք հաւատացած ենք, որ այդ չի լինիլ։ Քաղաքային գործարկի մասին, Թէ ոչ պատ նա գործ ունի, ինչ բանի է գործադրւում. հարկերի և հարկատուութեան չափի մասին ևս խիստ մեծ գործառ ունին։ Իսկ գիւղացու հարկերի և առհասարակ անհատական վիճակի նկատմամբ մեր հայ ազգարնակութեան հասկացող—ինտելիգենտ մասը ոչ գիտէ, ոչ էլ ուզում է լսել և իմանալ։ Ուրեմն հայ բնակիչները ոչ իրենց են ճանաչում, և ոչ իրենց հայրենակից եղբայրներին,—գիւղացիներին, ասել է, որ ոչ տնտեսական և ոչ մտերմական կապերի մասին այստեղ խօսք լինել չէ կարող։

Քաղաքային գործարկը, որչափ մեզ է յայտնի, մօտ 2 հազար ռուբլի գումար ունի, այստեղ առանձին մի բան շինելու ծրագիր չկայ տակաւին, այլ, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է քաղաքի միջից անցնող գետի վրայ կապած 2 կամուրջները նորից շինել և կամ նորզել։ Յանկալի է նոյնպէս, որ նորընտիր դեպետատուտները չէ Թէ աւելացնէին լապտերների Թիւը փողոցներում, այլ գէթ եղածները գիշերները լուսաւորել տային։

Ա. Ե.

—

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՓԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Daziel»-ի գործակալութեան ասելով, Պարիզում Թեհրանից սեղեկութիւն է ստացուած, որ պարսից շահը սերբևացոց նախկին Թագաւոր Միլանին երբ Թէ պարսից հեծելազօրի գլխաւոր հրամանատար է նշանակել. Միլանը չուտով Պարսկաստան է ուղևորուելու, որտեղ չուտով կը սկսի վերակազմել պարսից հեծելազօրը։

— Կ. Պոլսից օտարերկրեայ լրագիրները հաղորդում են, Թէ Թիւրքիայի և Ֆրանսիայի մէջև պայմանագիր է հաստատուած, որով սուլթանը Ֆրանսիային է զիջում Աթաբատանի հարաւարևելեան անկիւնում գտնուած մի բաւական նշանաւոր հող, որ յայտնի է Շէյխի հրուանդան անունով։ Սուլթանը եգիպտական խնդրի վերաբերմամբ անգլիացիների դէմ բարկացած լինելու պատճառով է երբ Թէ այդ հողը պարտաճանաչ Ֆրանսիային զիջեր։

—Վերջանիայում լոյս է տեսել Վիլհելմ կայսրի քարոզների ժողովածուն, որ նա իբր Ժոլային ուղևորութիւնների ժամանակ խօսել է չոգենաւի վրայ։ Ժողովածուի վերնագիրը հետևեալն է. «Die Stimme des Herrn auf den Wassern»։ Քարոզները խմբագրել է զօրքի գլխաւոր քահանայ Ռիխտերը։

—«Standard» լրագիրը հաղորդում է, որ չինական կառավարութիւնն իրեն անդոր է համարում չընդունել կայսրութեան մէջ տարածուած յեղափոխական շարժումը և, ինչպէս չատ նշաններից երևում է չուտով Անգլիային, Գերմանիային և Միացեալ Նահանգների օգնութեանը կը դիմէ։

—Աւստրիական լրագիրներից մէկը ի մի է խմբել եւրոպական զեկավարող անձերի խաղաղասիրական հաւատիացումները հետևեալ կերպով. Ռուսիան, նոյեմբերի 9-ին. «Ես չոյս ունիմ, Աստուած չի Թոյլ տայ, որ եւրոպային պատերազմի պատիժ հասնէ։ Ես խորին կերպով համոզուած եմ և մինչև անգամ երաշխաւորում եմ, որ պետերը իրենց գործերի մէջ զեկավարում են մեծ չափաւորութեան և իմաստութեան ոգին»։

Սալսբիւրին, նոյեմբերի 9-ին. «Ներկայումս Հորիզոնի վրայ ոչ մի աննշան ամպ անգամ չէ երևում, որ խաղաղութեանը մի օր և է վտանգ սպառնար»։

Կայնոկին, նոյեմբերի 14-ին. «Ինձ կատարելապէս չոյսնի չէ քաղաքական ոչ մի խնդիր, որ ուղղակի առիթ տար երկիւղ կրելու, Թէ երկարատև խաղաղութեանը վտանգ կը հասնէ»։

Ռիբոն, նոյեմբերի 26-ին. «Ոչ ոք չէ տարակուսում, որ Ֆրանսիայի և Ռուսիայի իրար բարեհամբանալը խաղաղութեան նոր գրաւական է։ Մեծ մասամբ այն տպաւորութիւնն է իշխում, որ ներկայումս խաղաղութիւնն աւելի լաւ է ապահովուած, քան երբ և իցէ»։

Կապրիվին, նոյեմբերի 27-ին. «Ոչ մի պետութիւն ներկայումս չէ ցանկանում սպառնալ չարութեանիւ Կրոնշտադի անցքերի չնորհիւ Ֆրանսիացոց ինքնահաւանութեան մակերևոյթը բարձրանալու մէջ մեզ համար ոչ մի վտանգ չէ Թաքնուած»։

ԹԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Սոխի խաղ.—Ամերիկայում մի նոր խաղ է մոդա դարձել, որ կոչւում է «սոխի խաղ»։ 6 ջահէլ կոնպայք մանում են հարևան սենեակը և նրանցից մէկը սոխ է կծում։ Դրանից յետոյ նոյն սենեակին է մանում մի երեսաւորդ, որ պէտք է բոլոր կանանց հերթով համբուրէ և իմանայ, Թէ նրանցից որն է սոխը կծել։ Եթէ երեսաւորդն այդ առաջին անգամ չի իմանայ, երկրորդ կ՚անցնի երրորդին և այլն, մինչև որ նա վերջ ի վերջոյ իմանում է, Թէ ով է սոխը կծել։

Կատազած մեղրին կանդնեցնելու համար մի ամերիկացի մեղու է գտել։ Դա մի ձող է, որ մի ծակով մեզացած է կատարեալ նմանութեան վրայ սեղաւորուած էլէքտրական գործիքի հետ, իսկ միւսով մեղու քիմածակերի հետ։ Հենց որ մեղն կրկատպէ և կսկսէ վազել, բաւական է, որ կատարողը սեղմէ էլէքտրական գործիքի զսպանակը։ Էլէքտրականութեան հոսանքը կբերի մեղու քիմածակերին և մեղն անմիջապէս կանգ կառնէ,

Օտարազգի ամուսնութիւն է կայացել այս օրերս Ամերիկայի նահանգներից մէկում. փեսացուն 124 տարեկան է, հարսնացուն 81 տարեկան։ Նրանք իրար հետ ծանօթացել են բանուորական տան մէջ, հաւանել են իրար, նրանուել են և պսակուել։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

«ՆՈՐ-ԴԱՐ»-Ի ՀԻՒԱՆՏԱՅԻՆ ԴՈՐՁԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 27 նոյեմբեր. – Երէկ, Գէորգիևսկի ասպնջ, Զմեռային պալատում ճաշ կար միայն հաստարակ զինուորների համար, բայց ամեն տարի արուող հանգիստը ճաշը չկար։

Բարձրագոյն պալատում բոլոր պարահանդէսները բարձուած են։

Մեծ Իշխան Գէորգի Ալէքսանդրովիչը անթերութեանից վճռաւորների օգտին 5,000 ր. նուիրեց։

Ֆինանսների մինիստրութիւնը պետական խորհրդին մի ծրագիր է առաջարկում, որով 10 հոգուց պակաս բանուոր չունեցող գործարանների, գործատների և արհեստանոցների բանուորների կեանքը պարտադիր կերպով ապահովելու համար պետական դրամարկղ պէտք է հիմնուի։ Բանուորների կեանքը պէտք է ապահովին տէրերը։ Փոչակ տանելու երաշխք տանում են ժժրաքար դէպքերի պատճառով աշխատանքի անընդունակ դարձած բանուորները. ժժրաքար դէպքերի պատճառով մեռած բանուորների այրիները երբև Թոշակ տանում են աշխատանքի վարձէ 50%, իսկ տղայքը մինչև կատարեալ հասակ գտնալն և աղջիկերքը մինչև ամուսնանալն տանում են 20 և 15%։

«Нов. Вр.»-ն հաղորդում է, որ մբատագրութիւն կայ մինիստրութիւնների նախահաշիւների կազմելը փոքր ինչ չատացնել, համարեա բոլոր վարչութիւնները, երկոց սեպհական նախաձեռնութեամբ, սահմանափակել են ամենանչքաժեշտ պահանջները, և նկատի ունենալով տարուայ ծանր պայմանները,

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 29 նոյեմբեր. – «Гражданинъ»-ը լսել է, որ հաստարակական չինութիւնների համար առ այժմ 10 միլիոն ր. է նշանակուած։

Երէկ Պատչինոյում Ֆրանսիական նոր դեսպանը հանդիսաւոր ընդունուեցաւ Գատչինայում Կայսրին յանձնեց իր հաւատարմագիրները։

Սինոսի երկրորդ դեպարտամենտի աւագ դատախազ Վորեմիկինը արգադատութեան մինիստրի օգնական է նշանակուած։ Պետական կալուածների երկրագործական դեպարտամենտի տեսուչ Տիխկևը նշանակուած է նրա մինիստրութեան ընդհանուր գործերի դեպարտամենտի տեսուչ, որին յանձնում է ընդունել այդ դեպարտամենտներից առաջնի ժամանակաւոր կառավարութիւնը։

Պատասխանատու խմբ. Մ. ԱՐԵՂԵԱՆ
Հրատարակիչ՝ Ս. ՍԱՆԴԱՐԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆ

I Անդրկովկասեան երկաթուղի

Գնայք Թիֆլիս գալիս է

Բաքուից,	պոստ.	11 ժ. 8 ր. եր.
Բաղուից,	«	7 ժ. 40 ր. առ.
Բաքուից,	մար. ապ.	8 ժ. — ր. առ.
Գանձակից,	»	8 ժ. 20 ր. եր.

Գնայք Թիֆլիսից գնում է

Բաքուի,	պոստային.	8 ժ. 40 ր. առ
Բաղու,	»	12 ժ. 8 ր. գիշ.
Բաքուի,	մար. ապ. գն.	3 ժ. 10 ր. ցե
Գանձակ,	«	9 . ժ 45 ր. առ,

II Անդրկասպեան երկաթուղի

Ուզուն-Աղայից գնում է 6 ժ. 40 ր. ր.
Ուզուն-Աղա գալիս է 7 ժ. 48 ր. առ.
Ուզուն-Աղայից գնացքը գնում է և գալիս երեքշաբթի և չաբաթ օրերը։

Սամարղանդ գնացքը գալիս է և գնում է ուրբաթ և երեքշաբթի օրերը։

I Բօստով-Վլադիկաւկազի երկաթ

Վլադիկաւկազից գնում է 9 ժ. 30 ր. առ.
Բոստով գալիս է 8 ժ. 48 ր. առ.
Բոստովից գնում է 7 ժ. 28 ր. ցեր.

ԾԱԾՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Իսկական գործար. միայն այս դրոշմանիշով է։

„ՄԻ ՀԱՉԻՐ“

Մեղ ա-բուժէն մալց-էքսթրակտ և շաքարեղէն

Լ. Գ. ՊԻՏԵ ԵԻ ԸՆԿ. ԲՐԵՍԼԱՒԻՄ։

Քիմիական վերլուծութեամբ և բժշկական փորձերով հաստատուած է, որ յամենայն դէպս դրանց մէջ ածուխաթթուն ինքնակար ոչ մի նիւթ չէ մտնում, ուստի դրա ներմուծումն և վաճառումը Ռուսիայում թոյլ է տրուած։

Գները՝ չիչը 1 բուլ. և 2 բուլ. 40 կոպ., Նաքարեղէնները 30 և 50-ական կոպ.։

Փաթաթելու և ուղարկելու համար առանձին են վճարում։

Գլխաւոր պահեստը Ռուսիայի համար

Վ. ԱՈՒՐԻԽԻ մօտ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ, Կալոմնայա 18/19

Վաճառւում է Ռուսիայի բոլոր ղեղատնային խանութներում և դեղատներում։

(Մ.) (2) 16—4

ՄԱԶԵՐՆ ԱՄՐԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ա. ԷՆԳԼՈՒՆԴԻ ՓՈՓԱԼԻՍ

ԷՅԿԱԼԻՊՏԻ ԲԱԼԱՍԱՆ

Մազերն ամրացնելու գարման. ոչնչացնում է թեփը և թարմացնում է գլխի մորթը։ Մի սրուակի գինն է 1 ր. 50 կ., ճանապարհածախքով —2 ր., 2 սրուակինը՝ ճանապարհածախքով —3. 50 կ.։

Կեղծիքից զերծ մնալու համար, խնդրում եմ պահանջել ամեն մի դրոշմաթղթի վրայ Ս. Էնգլունդի ստորագրութիւնը՝ կարմիր թանաքով գրած Ս. Պետերբուրգի կոսմետիքական լաբորատորիայի մարկը։ Գլխաւոր պահեստն է Պետերբուրգ, Ս. Էնգլունդի Պետերբուրգի կոսմետիքական լաբորատորիա, Լիտէյնայա, № 38։

(Մ). 10—4.

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ՀԱՅՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑԻ

Հոգաբարձական խորհրդարանում 1891 թուի, դեկտեմբերի 4-ին, երեկոյեան 8 ժամին, լինելու է երկրորդ անգամ ա-ճուրդ (առանց կրկնաճրդի) կապալով տալու նոյն դպրոցի կալուածքը № 46 և. № 49 (ընդամէն հանգուցեալ Յարութիւն Օքոյեանցից), որ գտնուում է Կուր գետի հեղեղատի (սաղի) վրայ։ Պայմանաթուղթը կարելի է կարդալ հոգաբարձութեան դիւանատան մէջ ամեն օր, բացի կիրակի և տօն օրերից, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 12-ը։

(246) 3—3

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ՀԱՅՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑԻ

Հոգաբարձական խորհրդարանում դեկտ. 4-ին, երեկոյեան 8 ժամին, լինելու է ա-ճուրդ (առանց կրկնաճրդի) կապալով տալու Ներսիսեան հին դպրոցի ներքնայարկի 36 կրպակները հանդերձ նկուղներով և առւտրատնով։ Պայմանաթուղթը կարելի է կարդալ հոգաբարձութեան դիւանատան մէջ ամեն օր, բացի կիրակի և տօն օրերից առաւօտեան 10 ից մինչև 12 ժամը։

(246) 3—3

1892 թ. յունուարից լոյս կը տեսնէ ՄՈՍԿՈՒԱՅՈՒՄ

„ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ“

վերնագրով մանկավարժական ժողովածուն տարեկան երկու հատորով։ Հրատարակչին կարելի է դիմել հետևեալ հասցէով՝ Тифлисъ, Набережная улица, № 11.

Հրատարակիչ՝ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆՑ

(Փ.) 2—2.

ԿԵՕԼԵՐԵՆ ՔԱՑԱԽԻ ԷՍՍԵՆՑԻԱՆ

Իր աչքի ընկնող լաւ որակութեամբ յայտնի, իսկական

ԿԵՕԼԵՐԵԱՆ ՔԱՑԱԽԻ ԷՍՍԵՆՑԻԱ վինչևայս ժամս է ամենալաւ, ամենաօգտաւէտ

ԵԻ Ա.ՄԵՆԱՀԱՄԵՂԸ և այդպէս էլ կը մնայ առաջիկայում։

Իսկ ի նկատի ունենալով նրա բազմաթիւ խարդախութիւնները, պէտք է ուշադրութեան առնել գնողների շահերին հակառակ այն բոլոր նպատակները, որ ունին առհասարակ յայտնի վատ որակութեան արգիլանքների խարդախողները, և ԿԵՕԼԵՐԵԱՆ ՔԱՑԱԽԻ ԷՍՍԵՆՑԻԱ գնելիս զգուշանալ, որ ԱՅՍ ԱՌՈՂՋ ԵԻ ՀԱՄԵՂ ՀԱՄԵՄՈՒՆՔԻ տեղ մէջը խիստ շատ խառնած, լաւ քացախին ոչ յատուկ անախորժ համի բնափայտի քացախի թթուտ չտան։

Պահանջել ոչ թէ միայն սրուակի վրայ Ֆիրմայի էտիկետը Ք. Կեօլերի ստորագրութեամբ, այլ և անպատճառ խցանի միջից անցկացրած թելի վրայ ֆիրմայի պլոմբը։

Վաճառւում է գաւառներում բոլոր ամենալաւ մագազիններում

(Մ.) 5—4.

ԺԻՐՕԴԵԼ ՊԱՍՏԻԼՆԵՐ

ՆՈՐՎԷԳԻԱՑԻ ՄԱՔՈՒՐ ՁՐԻՑ ՊԱՏՐԱՍՏԱԾ

ՆԵՐԴՈՐՇՈՒՄ Է ՆԵՐՇՆՉԵԼՈՎ ԵԻ ԿՈՒԼ ՏԱԼՈՎ

Գերազանցում են այն դեղատներին և քաղցրեղէններին, որոնք ծանրացնում են ստամոքսը և ներգործութիւն չեն ունենում չնչառական գործարանների վրայ։

ԺԻՐՕԴԵԼԻ ՊԱՍՏԻԼՆԵՐԸ

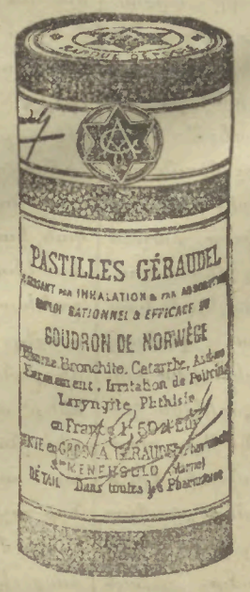

միակ կատարեալ պատրաստութիւնն են, որ պարզև են տացել 1878 թ. Պարիզի համաշխարհային ցուցահանդէսում միջազգային դատաւորներից։

ԴՏՆՈՒՄ ԵՆ ԲՈԼՈՐ ԴԵՂԱՏՆԵՐՈՒՄ։

Ամեն մի արկղիկում կայ 72 պաստիլ, գործած ի Թան եղանակի բալասարանով։

ՎԱՃԱՌՈՒՄ Է ՄԵՆ ԲՈՒՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ.

L. GÉRAUDEL,

Pharmacien à Sain Meuehould, France

Պահանջել գործատիրոջ ընդունած կնիքը։

Այդ պատրաստութիւնը ծծելիս չնչած օդը լցուում է կալպի գոլորշիներով և օդի հետ գնում է ուղղակի հիւանդ տեղերը։ Ներգործութեան այս յատուկ եղանակով, և միևնոյն ժամանակ էլ իրեն բալասարանով, այդ պատրաստութիւնն օգնում են այն ամեն դէպքում, երբ խորտակած են տալիս կոպը գործելու։

Վաճառւում է Թիֆլիսում գաւառային ապրանքի Կալկաեան ընկերութեան մէջ։

Պահանջել գործատիրոջ կնիքը։

(Մ.) 12—2

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 29 го Ноября 1891 г. Տպարան Կաւկազ լրագրի գրատենակի Типографія конторы газеты Кавказъ Гол. пр., домъ Читахова